

Прасюк Оксана Валентинівна,
*викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Національного університету “Острозька академія”*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СИСТЕМІ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто механізм взаємодії громадської думки з владними інститутами, підходи сучасної соціологічної науки до розуміння основних функцій громадської думки, що реалізуються у процесі цієї взаємодії.

The author considers the mechanism of co-operation of public opinion and power institutes, basic functions of public opinion realized in the process of this co-operation.

Політичне життя суспільства і соціальні відносини, що складаються в ньому, зазнають впливу багатьох факторів, серед яких громадська думка відіграє важливу, а подекуди й вирішальну роль. Способи і форми впливу громадської думки на владні структури багатоманітні: від звичайного вербального схвалення чи засудження їх діяльності до прямого, цілеспрямованого тиску на них, здатного призводити до значних перетворень всередині самої владної верхівки. З ускладненням суспільно-політичних відносин та інтенсифікацією масової комунікації інструментами такого впливу стають новітні комунікативні технології (лобіювання, організація “груп тиску”, сучасні технології інформаційного забезпечення управління тощо). Саме в сфері влади і політики громадська думка передусім і виявляє себе як дієвий соціальний інститут, а її важливі соціальні функції реалізуються у цій сфері найповніше.

Сутність механізмів взаємодії громадської думки та влади є актуальною науковою проблемою, що потребує ґрунтовного вивчення та осмислення. Відтак у якості завдання даної роботи ми й покладемо окреслення характеру зазначеної взаємодії, – виконання громадською думкою низки її основних соціальних функцій та розгляд механізмів і форм її реального впливу на політичний процес. Отже, якими є основні підходи сучасних соціологів

до виокремлення функцій громадської думки у системі владних відносин?

Український соціолог В. Л. Оссовський розглядає громадську думку як певний соціальний інститут, що може виконувати важливі соціальні функції. Зміст і спрямованість цих функцій, за його баченням, реалізуються у двох вимірах: вертикальному і горизонтальному. Змістом вертикального виміру є вплив громадської думки на владні структури, на процес ухвалення ними суспільно значимих рішень. Цей вплив реалізується громадською думкою через її експресивну, консультативну та директивну функції. Горизонтальний вимір змісту і спрямованості соціальних функцій громадської думки відбиває вплив суб'єкта громадської думки на пересічного громадянина [4, с. 104-105]. У цьому контексті надзвичайно важливими видаються праці таких зарубіжних соціологів, як Е. Ноель-Нойман, П. Лазарсфельд, Ф. Олпорт.

Завдання нашої наукової розвідки спонукають здійснити лише вертикальний вимір – зосередитись на процесі реалізації тих функцій громадської думки, що стосуються її взаємодії із владними структурами. Тому й зупинимось саме на цих функціях докладніше.

Реалізуючи свою експресивну функцію, громадська думка артикулює оцінку дій влади, спрямованих на розв'язання певної суспільної проблеми, визначає діяльність державних органів тощо. При цьому, на думку Ю. П. Сурміна, експресивна функція синтезує в контрольну та оцінну функції [6, с. 13].

Консультативна функція реалізується через продукування суб'єктами громадської думки конкретних рішень актуальних суспільних проблем, які ретранслюються для суспільства та влади через повідомлення ЗМІ, відкриті публічні дискусії, громадські слухання тощо, тобто форми публічної суспільної комунікації, які реалізуються виключно в умовах демократичного суспільства, для якого саме народ є єдиним джерелом влади. Однак навіть за таких умов положення громадської думки мають дорадчий характер, а владні інститути можуть прийняти або відкинути їх.

Однією з поширених форм громадського консультування є звернення громадян, за допомогою яких вони у режимі зворотного зв'язку повідомляють державні та недержавні інституції про виконання, невиконання або неналежне виконання ними або підвідомчими їм органами чи установами соціальних функцій та вимагають вживання відповідних заходів. На відміну від конституцій деяких європейських держав, де встановлено, що

з колективними зверненнями можуть звертатися лише законно створені організації або їх установчі органи, законодавство України не висуває такої вимоги [2]. Конституція України взагалі не передбачає жодного обмеження права на звернення. У статті 40 Конституції України визначено, що “Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення, або звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов’язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін” [1]. Необмеженим є коло адресатів звернень (установ, підприємств та посадових осіб), не регламентоване й коло питань, що можуть бути їх предметом.

На відміну від попередньої, директивна функція реалізується у тих випадках, коли громадська думка має імперативний характер. Прикладами реалізації цієї функції є такі конституційовані форми поведінки як вибори, референдуми, прийняті на яких рішення громадян мають обов’язків характер.

Такі форми прямої демократії, як політичні вибори та референдуми, можна вважати одними з ключових моментів взаємодії громадської думки з владними структурами, коли вона фактично диктує їм свої рішення та визначає їх склад. Окрім виборів та референдумів, в законодавстві та практиці зарубіжних країн є також інші форми прямої демократії, за допомогою яких громадська думка може залучатися до політичного управління. Наприклад, в Італії такою формою є народне вето – голосування виборців з метою ліквідації вже діючого закону або будь-якого іншого акта. Зустрічається, хоча і рідко, така форма змішаної демократії, як народний вибір (зокрема у Швейцарії). Виборцям дозволяється самостійно обрати із декількох запропонованих законів чи інших актів якийсь один варіант, що є, на їхню думку, кращим. Конституції Іспанії та Австрії передбачають таку форму участі, як народна ініціатива – надане законом певній кількості виборців право запропонувати парламенту (або будь-якій представницькій установі) прийняти, змінити або відмінити конституцію, закон чи будь-який інший акт [2].

Узагальнюючи зміст названих функцій, які реалізуються явно і латентно, В. Л. Оссовський підкреслює, що “громадська думка – це соціальний контроль”. “Таку інтерпретацію феномену громадської думки запропонувала Е. Ноель-Нойман, спираючись на становлення соціального контролю у працях Е. Росса, Р. Т. Ла П’ера, Г. Спенсера. Теорія громадської думки як засобу соціального контролю зосереджує увагу на підтримці достатнього рівня

згоди в суспільстві стосовно його цінностей і цілей” [4, с. 105]. При цьому функція соціального контролю може реалізувати у процесі ухвалення соціальних рішень у різних формах: це організовані й здебільшого юридично оформлені акції соціальної поведінки, передусім – участь громадян у виборах на різних рівнях, до різних гілок влади, у маніфестаціях тощо; тиск морального авторитету громадської думки; силовий тиск на владу (акції протесту і громадянської непокори, страйки і саботаж, масові заворушення, збройні виступи, діяльність громадських рад, що слідкують за діяльністю, наприклад, пенітенціарних установах закритого типу, які потенційно здатні створювати умови для порушень прав людини).

Російський дослідник Ж. Т. Тощенко розглядає громадську думку як одне з ключових понять соціології політики. Він окреслює значення громадської думки в політичному процесі та на основі цього виділяє оцінну, контрольну, захисну, консультативну та директивну функції громадської думки. Оцінна функція, на думку вченого, виражається через оцінні судження мас про діяльність офіційних владних інститутів та їх лідерів, гучні політичні події тощо. Своєрідність контрольної функції виражається в тому, що громадська думка про будь-яке значиме питання займає певну позицію та прагне до того, щоб їй відповідала діяльність органів державної влади і їх керівників, тобто, незважаючи на те, що реальна влада у суспільстві в руках владних інститутів, громадська думка може слідкувати за їх діяльністю та впливати на неї. Близька до контрольної за своєю суттю захисна функція. Суть її полягає в тому, що через вираження своєї думки з важливих суспільних питань люди можуть відстоювати власні інтереси, захищати громадянські права [5, с. 443-446].

Консультативна функція, на думку вченого, громадської думки слугує для зміцнення механізму взаємодії суспільства та влади шляхом вироблення компетентних порад, рекомендацій, адресованих державному органу, щодо вирішення політичних, соціально-економічних, культурних та інших проблем. Реалізація цієї функції залежить від двох факторів: 1) потенційних можливостей суб'єкта громадської думки аналізувати факти, явища та процеси дійсності, передбачати соціальні та політичні наслідки пропонованих рішень, враховувати, наскільки ці рішення артикулюють інтереси різних соціальних груп; 2) готовності владних структур сприймати вироблені громадські рішення та впроваджувати їх. Втім громадська думка може не тільки радити, пропонувати, консультувати інститути влади, але й дикту-

вати їм власні рішення. Таким чином, з консультативною функцією громадської думки тісно пов'язана її директивна функція, яка проявляється у виробленні рішень, що мають суворо заданий, імперативний характер. Підсумовуючи розгляд функцій громадської думки та слухно вказуючи на їх взаємопроникний характер, Ж. Т. Тощенко виділяє основну, інтегративну, функцію – регулятивну, оскільки громадська думка включається в процес взаємодії через регулювання як відносин всередині самої влади, так і відносин між владою та суспільством [5, с. 447]. Саме з нею пов'язана можливість громадської думки певним чином детермінувати політичний процес, коректувати діяльність владних структур та окремих посадових осіб.

Безумовно, незалежно від того, які функції ми називаємо ключовими, повною мірою вони можуть реалізуватися лише в умовах держав з розвиненим демократичним режимом, коли влада декларує принципи соціального партнерства з громадськістю, а громадська думка є одночасно умовою та результатом злагодженої взаємодії влади та суспільства.

Для формування і функціонування громадської думки з важливих суспільних питань створюють низку правових, політичних, економічних гарантій та спеціальних інститутів вільного і реального функціонування громадської думки. Під правовими гарантіями мається на увазі наявність правових норм, що встановлюють обов'язковість використання громадської думки органами державної влади, що відображається в законодавстві конкретної країни. Носієм політичних гарантій є політичні партії як виразники інтересів різних соціальних груп. Врахування партіями громадської думки при створенні ними політичних програм та розробці соціально-політичних проектів забезпечує їм підтримку громадськості. Економічні гарантії полягають у забезпеченні державою та недержавними організаціями ініціювання та фінансування заходів зі збору даних та вивчення громадської думки [2].

У таких умовах громадська думка набуває властивості плюральності, коли різні соціальні групи, спільноти отримують право вільно висловлювати своє ставлення до фактів, подій, процесів, що відбуваються у країні та світі. Таким чином, виробляється система соціального партнерства між владою та громадськістю, що базується на врахуванні громадської думки в процесі реалізації механізму соціального управління на всіх його рівнях. Громадська думка відображає оцінку виконання органами влади їхніх соціальних завдань і стає невід'ємною складовою системи

публічного управління та незамінним чинником розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави.

Таким чином, нами було розглянуто різні підходи до виокремлення важливих соціальних функцій громадської думки, окреслено форми та характер взаємодії громадської думки з органами влади в демократичних суспільствах. На основі цього, узагальнюючи, можемо зробити висновок, що громадська думка є умовою та одночасно результатом реального функціонування демократичного режиму та запорукою розбудови громадського суспільства. При прийнятті політичних рішень органи державного управління повинні враховувати громадську думку, оскільки вона слугує джерелом важливої соціально-політичної інформації. Отже самі практики соціальних перетворень потребують вироблення рекомендацій щодо посилення ролі громадської думки в українському суспільстві, визначення умов та чинників її реального впливу на владні структури. Розглянуті нами дослідницькі проблеми потребують подальшого вивчення.

Список використаних джерел та літератури:

Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%FO>. – Назва з екрану.

Дмитренко О. Громадська думка як чинник демократизації політичної системи України [Електронний ресурс] / О. Дмитренко. – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=475>. – Заголовок з екрану.

Набруско В. І. Громадська думка як предмет політико-соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / В. І. Набруско. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1587>

Оссовський В. Л. Соціологія громадської думки [Текст] / В. Л. Оссовський. – К. : ПЦ “Фоліант”; ВД “Стилос”, 2005. – 186 с.

Политическая социология [Текст] / Под ред. чл. -корр. РАН Ж. Т. Тощенко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 495 с.

Сурмин Ю. П. Теория общественного мнения [Текст]: Курс лекций / Ю. П. Сурмин – К. : МАУП, 1999. – 72 с.